
ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

УДК 332.142.4:17.023.2

М. В. ІЛЬІНА,
*доктор економічних наук,
провідний науковий співробітник
відділу проблем економіки земельних і лісових ресурсів,*

Ю. Б. ШПИЛЬОВА,
*кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник
відділу проблем економіки земельних і лісових ресурсів*

*ДУ “Інститут економіки природокористування
та сталого розвитку НАН України”,
бул. Тараса Шевченка, 60, 01032, Київ, Україна*

СОЦІАЛЬНО-ЕКОЛОГІЧНІ ІМПЕРАТИВИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Визначено змістовно-функціональні ознаки та структуру соціально-екологічних імперативів як системи формальних і неформальних правил та норм, які регулюють господарську діяльність, впливають на зміни в навколишньому природному середовищі та сприяють вирішенню соціальних проблем. Обґрунтовано їх значення для економічного розвитку сільських територій України в сучасних умовах.

Ключові слова: соціально-екологічний імператив; сільська територія; економічна діяльність; національний пріоритет; актив; просторова диференціація; економічний розвиток.

Бібл. 15; рис. 1; табл. 1.

UDC 332.142.4:17.023.2

MARIA ILINA,
*Doctor of Econ. Sci.,
Leading Researcher
of the Department of Problems of Land and Forest Resources Economy,*

YULIA SHPYLIOVA,
*Cand. of Econ. Sci.,
Senior Researcher
of the Department of Problems of Land and Forest Resources Economy,*

*Institute of Environmental Economics
and Sustainable Development of the NAS of Ukraine,
60, Taras Shevchenko Blvd., Kyiv, 01032, Ukraine*

SOCIAL-ECOLOGICAL IMPERATIVES OF RURAL AREAS' ECONOMIC DEVELOPMENT

Content-functional characteristics and the structure of social and ecological imperatives are defined as the system of formal and informal rules and norms regulating the economic acti-

© Ільїна Марія Володимирівна (Ilina Maria), 2019; e-mail:maria_ilina@ukr.net;

© Шпильова Юлія Борисівна (Shpyliova Yulia), 2019; e-mail:shpuleva_y@ukr.net.

ity, affecting the changes in the environment and contributing to solving the social problems. Importance of the imperatives for the economic development of rural areas in Ukraine in current situation is substantiated.

Keywords: social-ecological imperative; rural area; economic activity; national priority; asset; spatial differentiation; economic development.

References 15; Figure 1; Table 1.

Низький рівень життя населення, зростання обсягів трудової міграції, спад економічної активності на сільських територіях в Україні критично ускладнюють досягнення системної єдності господарської, соціальної та екологічної компонент сталого розвитку. Дисбаланс між цими складовими призводить до виснаження місцевих природних ресурсів, поглиблення екологічних проблем територій і погіршення умов відтворення людського капіталу. Тому виникає науково-практична потреба в поглибленні теоретико-методологічних засад впровадження жорсткіших соціальних та екологічних норм, вимог, ціннісних орієнтирів у господарську діяльність з метою підвищення ефективності використання природних ресурсів і збереження екосистемної цілісності територіального простору. Імперативи є більш-менш формалізованим відображенням таких норм і визначають принципи функціонування суспільства, його здатність до трансформації, еволюції, прискорення чи зміни вектора розвитку.

Отже, **мета статті** – здійснити науково-практичне обґрунтування змісту та сутності поняття соціально-екологічного імперативу, його значення для розвитку сільських територій, що дозволить удосконалити механізми та інструменти реалізації економічної політики, враховуючи особливості зв'язку між імперативами, національними пріоритетами, просторовою диференціацією територій та їх активами.

Сучасні економічні та адміністративні перетворення в Україні тісно пов'язані з докорінними змінами індивідуального і суспільного світогляду. Інерційний характер світоглядних настанов перешкоджає соціально-економічному розвитку суспільства, оскільки інновації стають ефективними лише за умов попередньо вибудованої системи цінностей, принаймні на рівні окремих соціальних груп. Структурно такі цінності (економічні, соціальні, екологічні) відображають відповідні імперативи – системи формальних і неформальних вимог, правил, норм, завдяки яким відбувається пряме й опосередковане регулювання відносин у суспільстві (економічної поведінки, виробничої, соціальної взаємодії) та його поступальний розвиток. З огляду на це імперативи можуть мати як пряму, так і опосередковану дію – залежно від того, наскільки конкретизованим або формалізованим є ресурс або об'єкт, що забезпечує його функціонування.

Економічні імперативи – це об'єктивні вимоги, принципи, усталені норми щодо поведінки суб'єктів економічних систем, які зумовлюють домінування тих чи інших форм, методів ведення економічної діяльності, механізмів та інструментів економічної політики. Таким чином, економічні імперативи відображають сукупність правил поведінки всіх суб'єктів економічної діяльності з урахуванням різних факторів, у тому числі іманентної дії, які функціонують у межах чинного нормативно-правового поля.

Основні виклики, які є найбільш актуальними для суспільства в конкретний період часу та формують настанови на вирішення проблем соціальних відносин і взаємодії, визначають структуру та зміст соціального імперативу. *Соціальний імпе-*

ратив – це сукупність суспільно узгоджених вимог щодо дотримання основних економічних, соціальних, культурних прав і свобод людини та громадянина, які сприяють вирішенню проблем соціальних відносин і взаємодій. Соціальні імперативи невід’ємно пов’язані з науково обґрунтованими параметрами рівня, якості та тривалості життя населення, умов проживання, соціальної активності, структури споживання, можливості здобуття освіти і отримання медичної допомоги, соціального захисту. Основними складовими соціального імперативу є розвиток трудового потенціалу як ключового ресурсу національної економіки та джерела добробуту, а також надання якісних і різноманітних соціальних послуг, розвиток і поліпшення соціальної інфраструктури. З огляду на це, соціальний імператив відображає необхідність розвитку й ефективного використання людського капіталу та найповнішого задоволення потреб населення. До його структурних елементів належать рівень, якість життя населення, його зайнятість, структура споживання, стан здоров’я населення, рівень криміналізації суспільства й економіки, а також масова свідомість в умовах поширення інформаційних технологій.

Під *екологічним імперативом* найчастіше розуміють форму заборон і обмежень, що поширюються на будь-яку людську діяльність, з метою збереження живої природи, видового різноманіття планети, захисту навколишнього середовища від надмірного забруднення як безумовних пріоритетів. Поняття “екологічний імператив” було введено у науковий обіг наприкінці 1980-х років М. Мойсеєвим і означало “ту межу допустимої активності людини, яку вона не має права переступати за жодних обставин” [1, с. 8]. Практична спроба визначити екологічний імператив була здійснена у 1992 р. на Всесвітній конференції з довкілля і розвитку в Ріо-де-Жанейро, що пізніше було відображено в Цілях розвитку тисячоліття.

На думку Т. Беррі, екологічний імператив проявляється в етичній системі людства як вимога “руху сучасної індустріальної цивілізації від її нинішнього руйнівного впливу на Землю до більш м’яких форм співіснування” [2, р. 7]. Наслідуючи категоричний імператив Канта, споріднену з ним теорію етики дискурсу Дж. Габермаса [3], більш радикальну еко-феміністичну етику К. Мо-Лобеда [4] і теологічну концепцію М. Сухоцькі [5], Т. Беррі так формулює екологічний імператив: “Дій лише так, щоб зберігалися гідність і цілісність твоя, інших взаємопов’язаних і взаємозалежних складових біосфери; щоб до світу загалом і середовища існування людини та решти створінь завжди ставитися як до цілі, а не засобу; щоб сприяти життєздатності людської спільноти в її взаємозв’язку та взаємозалежності з екосистемами Землі” [2, р. 70]. На нашу думку, принциповим у цьому визначенні є те, що екологічний імператив сприймає навколишній світ не як середовище, а як взаємозв’язок: людина розуміє себе як частину взаємопов’язаного, взаємовідносного та взаємозалежного світу; набуває рівноважного стану та можливості добробуту для всіх; винаходить нові способи забезпечення розвитку та прогресу.

Подібні погляди на сутність екологічного імперативу притаманні й вітчизняним науковцям. На думку Я. Столярчук, екологічні імперативи – це обов’язкові, об’єктивно зумовлені принципи екологічної поведінки, напрями, форми і методи господарювання, механізми, інструменти і засоби їх реалізації, що мають обов’язковий характер, використовуються в межах створюваного правового поля та відо-

бражають суспільні інтереси [6, с. 273]. Зміст і наповнення екологічного імперативу залежно від часу і досягнення поставлених цілей динамічно змінюються, причому в бік трансформації економіко-екологічних відносин (з переважанням економічних цілей) в еколого-економічні (з переважанням екологічних цілей), а потім і в соціально-екологічні відносини природокористування (з переважанням соціальних і екологічних цілей). На цьому шляху існує загроза виникнення деяких суперечностей, що пов'язані з поточною ситуацією та впливають на формування екологічних імперативів: між цілями і темпами соціально-економічного розвитку та відносною обмеженістю природних ресурсів і погіршенням стану навколишнього природного середовища; між різноманіттям ресурсів і технологічними можливостями; між способом використання ресурсів, знаннями про природні процеси та мірою їх технологічної реалізації; між рівнем освіти і можливостями впровадження прогресивних технологій.

Таким чином, під екологічним імперативом слід розуміти систему формальних і неформальних вимог, правил, норм, що регулюють антропогенну діяльність і впливають на зміни в навколишньому природному середовищі. Слід підкреслити, що екологічні імперативи є динамічним поняттям і можуть змінюватися залежно від рівня розвитку суспільства, його технологій, свідомості, добробуту, інституційного середовища та процесів глобалізації. Екологічним імперативам притаманний “спіральний” тип їх розвитку: діючи на певній території, у певний проміжок часу, за певних обставин (наявних технологічних, економічних, інституціональних умов тощо), вони у ході змін (удосконалень, трансформацій) переходять на вищий, якісніший, екологічно більш орієнтований рівень.

З огляду на запропоноване визначення, екологічні імперативи, на наш погляд, є актуальними для України, включають вимоги до людини діяти так, щоб у своїй діяльності сприяти екологічній цілісності глобальних і локальних територіальних систем, сукупності ресурсів території; до обсягів і темпів споживання відновних і невідновних ресурсів, а також відходів, накопичених внаслідок людської життєдіяльності; до збереження цілісності екосистеми, регулювання масштабів і способів людської діяльності з метою підтримки здатності біосфери до відновлення.

Завдяки формуванню та дії імперативів відбуваються регулювання відносин у суспільстві та їх поступальний розвиток. Так, за визначених обставин і в певний проміжок часу імператив може досягати максимального рівня своєї ефективності. На наступному етапі поступово зростає дисбаланс між наявною імперативною нормою і зміненним у процесі суспільного розвитку середовищем. Виникає потреба в якісному оновленні попереднього змісту імперативу з урахуванням нових вимог та з метою забезпечення ефективної взаємодії. Таким чином, відбувається “спіральний” розвиток імперативних норм, які постійно адаптуються до суспільних змін. Процес набуває характеру безперервного нарощування нових, удосконалених правил економічної та неекономічної взаємодії індивідів на основі тих, що вже завершили свій цикл. При цьому на кожному новому витку спіралі форма окремого імперативу може ускладнюватися. Проте в їх сукупності є ймовірними трансформації іншого характеру: одні втрачатимуть свою актуальність, натомість інші – її набуватимуть. Це дає підстави стверджувати, що між імперативами в межах одномоментного еволюційного стану суспільства існують прямі або опосередковані взаємовпливи. Відтак на імперативи впливають

зовнішні фактори, які поступово якісно та кількісно змінюють сукупність чинних імперативів, приводячи до поступального розвитку соціуму.

Науково-практичне використання соціально-екологічних імперативів для цілей розвитку територій різних типів передбачає визначення критеріїв, індикаторів і часових рамок їх трансформації. Критерій трансформації імперативу – це ознака, завдяки якій ми бачимо стан і готовність суспільства (конкретної його частини, соціальної групи) до реалізації імперативних норм, які мають забезпечувати позитивні зміни або протистояти загрозам. Критерій має якісне вираження – це показник, який свідчить про стан суб'єктів (наприклад, економічний розвиток, стагнація або руйнація території). На нашу думку, для аналізу впливу імперативу на розвиток території важливе значення має не тільки цільовий орієнтир (національний пріоритет), але й конкретні індикатори.

Дію імперативів (або відсутність такої дії) в умовах обмеженого економіко-географічного простору відображають сучасні політика та практика розвитку сільських територій. Важливими характеристиками останніх є міра їхньої ізоляваності, наближеності до центрів економічної активності, соціально-економічної пов'язаності із сусідніми населеними пунктами. Разом з тим різним сільським територіям притаманні спільні проблеми [7; 8].

Для аналізу багатовимірних об'єктів, до яких належать сільські території, міждисциплінарний підхід як проста сума монодисциплінарних не дозволяє комплексно оцінити сучасний стан і перспективи розвитку територій як складних систем. Тому як основу для аналізу доцільно обрати теорію систем у межах системологічної парадигми [9; 10, р. 22]. Перевагами цього підходу є те, що він фокусується на складних взаємодіях між частинами і цілим, відносинами і механізмами зворотного зв'язку. Згідно з теорією складних систем [11], зворотність зв'язків і непередбачуваність є основними характеристиками функціонування будь-якої соціально-екологічної системи [12].

З огляду на системний підхід, сільську місцевість слід вважати не сукупністю окремих елементів (населення, фермери, дороги, ліс, річка, традиції, місцеві органи влади тощо), а скоріше, результатом безперервної взаємодії усіх цих елементів та інших – зовнішніх – факторів [13]. Тому для цілей даного дослідження під сільськими територіями слід розуміти відносно ізольований простір, віддалений від центрів ухвалення рішень, економічно і соціально неоднорідний, значною мірою залежний від природних ресурсів (насамперед для аграрно орієнтованого виробництва), чутливих до зовнішніх змін через сильні зв'язки з міськими територіями, населенню яких притаманне детерміністичне та фаталістичне бачення майбутнього.

Дослідження теоретичних принципів системного аналізу підтверджує можливість їх застосування для вивчення сільських територій (відсутність чіткого причинно-наслідкового зв'язку між елементами системи, нелінійність, різноспрямованість, множинність, зворотність, різна тривалість зв'язків, залежність еволюції та інтенсивності змін усередині системи від її початкового стану та умов функціонування, розмитість меж відкритої системи, складність прогнозування її стану). У контексті обґрунтованих положень теорії складних систем сільську територію визначено як особливий тип комплексної соціально-екологічної системи, що формується у взаємозв'язку між екологічною і соціальною підсистемами. Відносини між людьми в ній взаємозалежні та опосередковані їх взаємодією з

природним середовищем існування. Кількість станів стабільності системи, складність трансформаційних зрушень, віддаленість траєкторії руху від порогових значень, можливість взаємодії елементів системи є ключовими показниками теоретичного аналізу складних соціально-екологічних систем, до яких слід віднести сільську територію.

Актуальність визначених проблем і недоліків розвитку громад залежить від особливостей їх розміщення та віддаленості від великих урбаністичних центрів. У цьому контексті виділено три типи громад: наближені до великих міст, відносно віддалені та периферійні. Крім відстані населені пункти, які формують ці типи громад, відрізняються і за іншими параметрами: густиною та віковою структурою населення, рівнем доходів і зайнятістю, якістю надання соціальних послуг і станом інфраструктури, природними ресурсами, рівнем сільського господарства в місцевій економіці.

З метою просторової диференціації сільських територій України в умовах адміністративної реформи типізація об'єднаних територіальних громад може здійснюватися за їх наближеністю до міських центрів (обласних і районних). Нами для цього використано інформацію Державної служби статистики України, Прес-центру ініціативи “Децентралізація”, Центральної виборчої комісії України та Google Maps для визначення відстані між центром громади та обласним і районним центром (за основними автомобільними шляхами); застосовано стандартні методи статистичного групування даних [14, с. 47–48]; виокремлено три типи територій та зроблено висновок, що наближеність території до міста більшою мірою (ніж кількість населення та площа) визначає її економічну спроможність [15].

Урахування типу територій і показників їх соціально-екологічного й економічного стану є необхідним для представників громад та органів місцевого самоврядування при визначенні потенціалу, проблем, основних напрямів діяльності, формування програм розвитку та відповідних планів. З цією метою нами запропоновано алгоритм просторової диференціації сільських територій України за показниками їх соціально-екологічного та економічного розвитку. Основними параметрами алгоритму є економічний стан, соціальна сфера та екологічна ситуація території. Економічні показники включають власні доходи громади та надходження. Оцінка стану соціальної інфраструктури здійснюється шляхом експертних оцінок на основі інформації щодо закладів, які утримуються за рахунок бюджету, та їх стану. Екологічна ситуація оцінюється за показниками кількості водоймищ, до яких скидаються забруднені стічні води, несанкціонованих сміттєзвалищ і складів мінеральних добрив та отрутохімікатів, а також міри деградації сільськогосподарських угідь. Таким чином, подальша просторова диференціація територій враховує міру їх економічної спроможності, наявності належної якості соціальних послуг і задовільності екологічного стану.

Важливими параметрами диференціації територій також є наявність у них активів, які ми визначаємо як ресурси, що в майбутньому можуть принести громаді економічні або інші вигоди; потенціал території, що може бути використаний для отримання прибутку; можливості (інституційні, правові, соціальні, культурні), які можуть перетворитися на потенціал або ресурс. Зміст і суть активу полягає в його здатності прямим або непрямим способом генерувати грошові потоки та надавати власнику дохід і прибуток. Сутнісними характеристиками поняття “актив” є його

певна спрямованість (яку визначає специфіка використання, основний залучений ресурс або фактор), можливість якісного та кількісного вимірювання, здатність генерувати додану вартість, а також певне інституційне забезпечення. Основною відмінністю між активом і капіталом є відношення між контролем і правом власності: у першому випадку більш важливою характеристикою є можливість суб'єкта здійснювати контроль, у другому – мати право власності. Актив сільської території можна визначити як сукупність економічних ресурсів (природних, трудових, фінансових, інтелектуальних, інформаційних) і можливостей їх використання в межах певної території. Ключовою функцією територіальних активів є їх здатність приносити дохід громаді, досягати визначеної мети та очікуваного ефекту. Завдяки цьому активи становлять основу економічного потенціалу територій різних типів.

Аналіз національних, регіональних і локальних програм загального та галузевого розвитку, законодавчих актів, стратегій і планів дій дозволяє визначити ряд національних пріоритетів України (інституціональні, соціальні, екологічні, економічні), які з урахуванням дії соціоекологічних імперативів мають забезпечити розвиток сільських територій на основі залучення активів. Ці пріоритети мають відображатися в політиці розвитку сільських територіальних громад і стимулювати залучення їх активів до господарської діяльності, яка, у свою чергу, має ґрунтуватися на соціальних, екологічних та економічних імперативах. З метою вдосконалення процесу формування політики розвитку сільських територій аналітична інтерпретація наявних імперативів включає їх диференціацію залежно від типу територій та з урахуванням активів.

Національні пріоритети визначають вектор розвитку суспільства та реалізуються в полі дії соціальних, екологічних і економічних імперативів, що регулюють антропогенну діяльність і впливають на зміни в навколишньому природному середовищі. Функція імперативів пов'язана з формуванням національних пріоритетів, а особливо – їх дотриманням та реалізацією, що відбувається із залученням активів території, засади управління якими також формують національні пріоритети. Досягнення національних пріоритетів на локальному рівні має здійснюватися на основі місцевих активів, спосіб використання яких також залежить від імперативів, притаманних певній території. Зазначимо, що спосіб використання активів (його ефективність, раціональність, перспективність, інноваційність тощо) також прямо або опосередковано залежить від імперативів, притаманних певній території. Сукупність активів території трансформується в ресурсне забезпечення реалізації національних пріоритетів саме на основі імперативів – ціннісно-нормативного фону та неформального регулятора суспільної активності. За змістом, функцією та цілями національні пріоритети можуть бути співвіднесені із соціально-екологічними імперативами (табл.).

Пріоритети набувають більшої або меншої ваги для певного регіону, території, населеного пункту; їх досягнення має відбуватися на основі наявних територіальних активів, їх ефективного і раціонального використання. Оскільки досягнення національних пріоритетів на довготривалу перспективу спричинятиме чергову трансформацію (удосконалення) імперативів, то неодмінно підвищуватиметься ефективність використання активів територій. Досягнення визначених у певний проміжок часу національних пріоритетів, чергова трансформація імперативів і переосмислення способу використання активів означають завершення чергового стрибкоподібного або більш плавного етапу (кола спіралі) розвитку території (рис.).

Таблиця

**Матриця відповідності соціально-екологічних імперативів
національним пріоритетам залежно від типу сільської території ***

Імперативи	Національні пріоритети	Типи сільських територій		
		наближені	відносно віддалені	периферійні
Екологічні				
Збереження екологічної цілісності глобальних і локальних територіальних систем	НПпр.-2, НПек.-4	НПпр.-2	НПек.-4	НПек.-4
Збереження екологічної цілісності сукупності ресурсів території	НПпр.-2, НПпр.-5	НПпр.-2, НПпр.-5	НПпр.-5	
Рациональне споживання невідновних ресурсів	НПпр.-6			НПпр.-6
Рациональне споживання відновних ресурсів	НПпр.-6, НПек.-5	НПпр.-6	НПек.-5	НПек.-5
Неперевищення обсягів відходів, які здатна абсорбувати біосфера	НПпр.-1	НПпр.-1	НПпр.-1	
Збереження здоров'я та цілісності екосистеми	НПпр.-2, НПпр.-4	НПпр.-2	НПпр.-4	НПпр.-4
Неперевищення обсягу людської діяльності, який біосфера здатна нівелювати	НПпр.-5, НПпр.-6	НПпр.-6	НПпр.-5	НПпр.-5
Усвідомлення незворотності ентропії в біосфері	НПпр.-3		НПпр.-3	НПпр.-3
Гарантування доступу до екологічної інформації	НПсс.-1	НПсс.-1		
Залучення населення до прийняття екологічних рішень	НПсс.-1, НПсс.-5	НПсс.-1	НПсс.-5	НПсс.-5
Соціальні				
Подолання бідності (зубожіння), забезпечення зайнятості населення	НПек.-1, НПек.-3		НПек.-1, НПек.-3	НПек.-1, НПек.-3
Підвищення рівня життя та досягнення європейських стандартів	НПсс.-2, НПсс.-3, НПсс.-4	НПсс.-2	НПсс.-2, НПсс.-3	НПсс.-2, НПсс.-3, НПсс.-4
Виховання належного ставлення до праці, мотивація трудової поведінки	НПек.-2		НПек.-2	НПек.-2
Удосконалення (зміна) структури споживання	НПсс.-5	НПсс.-5		
Охорона і зміцнення здоров'я населення	НПсс.-2		НПсс.-2	НПсс.-2
Протидія злочинності	НПсс.-1			НПсс.-1
Розвиток освіти і культури	НПсс.-2		НПсс.-2	НПсс.-2
Формування громадянського суспільства	НПсс.-1		НПсс.-1	НПсс.-1
Формування настанов на здоровий спосіб життя	НПсс.-2			НПсс.-2

* Розроблено авторами.

Умовні позначення: національні пріоритети (НП), пов'язані з економікою (НПек.), використанням природних ресурсів та екологічною ситуацією (НПпр.), соціальною сферою (НПсс.). НПпр.-1 – подолання проблеми накопичення відходів; НПпр.-2 – збереження екосистем; НПпр.-3 – реабілітація сільськогосподарських земель; НПпр.-4 – управління територіями та об'єктами природно-заповідного фонду; НПпр.-5 – збереження біорізноманіття; НПпр.-6 – розробка еколого-економічного механізму; НПек.-1 – підтримка малого і середнього підприємництва; НПек.-2 – розвиток фермерських господарств і коопе-

рації; НПек.-3 – земельна реформа; НПек.-4 – розвиток лісового господарства; НПек.-5 – раціональне використання водних ресурсів; НПсс.-1 – удосконалення управління територіями; НПсс.-2 – поліпшення якості життя населення; НПсс.-3 – поліпшення якості послуг ЖКГ; НПсс.-4 – поліпшення якості побутового обслуговування; НПсс.-5 – підвищення рівня екологічної свідомості.

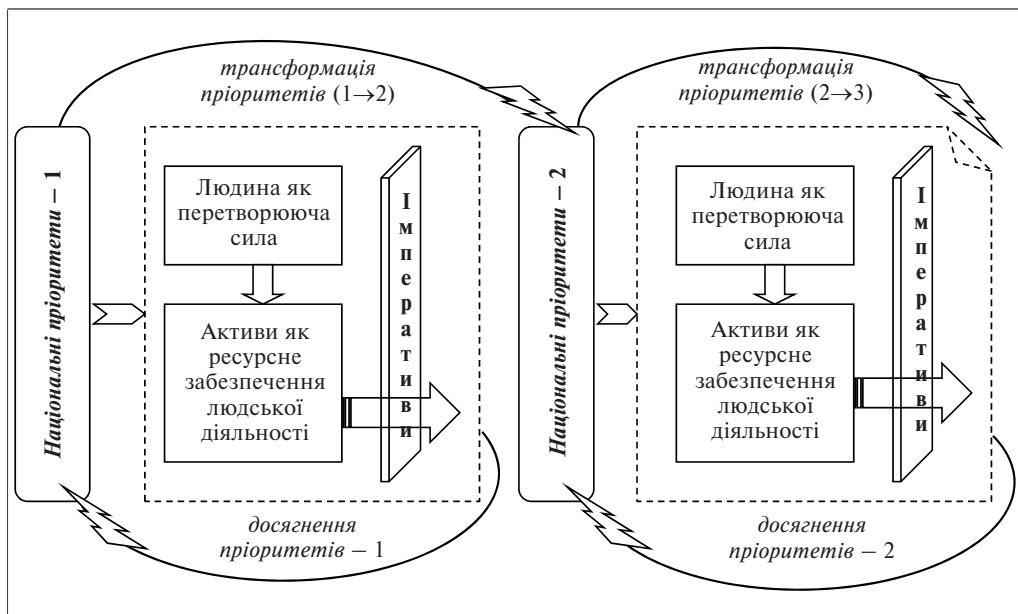

Рис. Циклічна трансформація національних пріоритетів розвитку в полі дії соціально-екологічних імперативів

Розроблено авторами.

Висновки

Закономірності та принципи суспільного розвитку можуть бути узагальнені у формі імперативів, що окреслюють цільові орієнтири та національні пріоритети модернізації економіки і поліпшення якості середовища життєдіяльності спільнот. Соціально-екологічні імперативи для розвитку сільських територій України в умовах децентралізації влади та посилення їх повноважень, зокрема, щодо управління належними їм ресурсами та активами, є ціннісно-нормативною основою для формування політики місцевого розвитку. Досягнення національних пріоритетів в Україні сьогодні ускладнене неефективним використанням наявних активів територій. Одним з операційних етапів формування політики має бути взаємопов'язана диференціація пріоритетів, типів територій і наявних активів. На локальному рівні слід визначити релевантні пріоритети (ті з національних, досягнення яких на певній території є реалістичним з огляду на наявні активи), а також черговість їх досягнення.

Список використаної літератури

1. *Моисеев Н.Н.* Современный антропогенез и цивилизационные разломы (эколого-политологический анализ). – М. : Изд-во МНЭПУ, 1994. – 47 с.
2. *Berry T.* The Great Work: Our Way into the Future. – New York : Bell Tower, 1999. – 241 p.
3. *Habermas J.* Moral Consciousness and Communicative Action. – Cambridge : MIT Press, 1990. – P. 43–115.
4. *Moe-Lobeda C.D.* Healing a Broken World: Globalization and God. – Minneapolis : Fortress Press, 2002. – 240 p.

5. *Suchocki M.H.* The Fall to Violence: Original Sin in Relational Theology. – New York : Continuum, 1999. – 168 p.
6. *Столярчук Я.М.* Глобальні асиметрії економічного розвитку. – К. : КНЕУ, 2009. – 302 с.
7. *Woodward R.* 'Deprivation' and 'the rural': an investigation into contradictory discourses // *Journal of Rural Studies*. – 1996. – Vol. 12 (1). – P. 55–67.
8. *Cruickshank J.* A play for rurality – modernization versus local autonomy // *Journal of Rural Studies*. – 2009. – Vol. 25 (1). – P. 98–107.
9. *Funtowicz S., Ravetz J.R.* Emergent complex systems // *Futures*. – 1994. – Vol. 26 (6). – P. 568–582.
10. *Levin S.A.* Self-organization and the emergence of complexity in ecological systems // *Bioscience*. – 2005. – Vol. 55 (12). – P. 1075–1079.
11. *Bar-Yam Y.* Dynamics of Complex Systems. – Massachusetts : Addison-Wesley Reading, 1997. – 865 p.
12. *Ambrosio-Albalá M., Bastiaensen J.* The New Territorial Paradigm of Rural Development: Theoretical Foundations from Systems and Institutional Theories. – Antwerp : University of Antwerp, 2010. – 66 p.
13. *Forrester J.W.* Industrial Dynamics. – Portland : Productivity Press, 1961. – 464 p.
14. *Костюк В.О.* Прикладна статистика. – Харків : ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2015. – 191 с.
15. *Ільїна М.В., Шпильова Ю.Б.* Методологічний підхід до просторової диференціації сільських територій України // *Науковий вісник ХДУ*. – Сер. : Економічні науки. – 2018. – Вип. 31. – С.63–67.

References

1. Moiseev N.N. *Sovremenniy Antropogenez i Tsyvilizatsyonnye Razlomy (Ekologo-Politologicheskii Analiz)* [Modern Anthropogenesis and Civilizational Faults (Ecological and Political Analysis)]. Moscow, PH of MNEPU, 1994 [in Russian].
2. Berry T. *The Great Work: Our Way into the Future*. New York, Bell Tower, 1999.
3. Habermas J. *Moral Consciousness and Communicative Action*. Cambridge, MIT Press, 1990, pp. 43–115.
4. Мое-Лобедя С.Д. *Healing a Broken World: Globalization and God*. Minneapolis, Fortress Press, 2002.
5. Suchocki M.H. *The Fall to Violence: Original Sin in Relational Theology*. New York, Continuum, 1999.
6. Stolyarchuk Ya.M. *Global'ni Asymetrii Ekonomichnoho Rozvytku* [Global Asymmetries of Economic Development]. Kyiv, KNEU, 2009 [in Ukrainian].
7. Woodward R. 'Deprivation' and 'the rural': an investigation into contradictory discourses. *Journal of Rural Studies*, 1996, Vol. 12 (1), pp. 55–67.
8. Cruickshank J. A play for rurality – modernization versus local autonomy. *Journal of Rural Studies*, 2009, Vol. 25 (1), pp. 98–107.
9. Funtowicz S., Ravetz J.R. Emergent complex systems. *Futures*, 1994, Vol. 26 (6), pp. 568–582.
10. Levin S.A. Self-organization and the emergence of complexity in ecological systems. *Bioscience*, 2005, Vol. 55 (12), pp. 1075–1079.
11. Bar-Yam Y. *Dynamics of Complex Systems*. Massachusetts, Addison-Wesley Reading, 1997.

12. Ambrosio-Albalá M., Bastiaensen J. *The New Territorial Paradigm of Rural Development: Theoretical Foundations from Systems and Institutional Theories*. Antwerp, University of Antwerp, 2010.

13. Forrester J.W. *Industrial Dynamics*. Portland, Productivity Press, 1961.

14. Kostiuk V.O. *Prykladna Statystyka* [Applied Statistics]. Kharkiv, KhNUMH named after O.M. Beketov, 2015 [in Ukrainian].

15. Ilina M.V., Shpyliova Yu.B. *Metodolohichni pidkhid do prostоровoi dyferentsiatsii sil'skykh terytorii Ukrainy* [Methodological approach to spatial differentiation of rural territories of Ukraine]. *Naukovyi visnyk KhDU. Ser.: Ekonomichni nauky – Scientific Bulletin of the KhSU. Ser.: Economic Sciences*, 2018, Iss. 31, pp. 63–67 [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 8 квітня 2019 р.
The article was received by the Editorial staff on April 8, 2019.*
